

СИВИЦКАЯ СВЕТЛАНА АНДРЕЕВНА

учитель белорусского языка и литературы высшей квалификационной категории
ГУО «Гимназия № 7 г. Минска», Республика Беларусь, г. Минск

УРОК БЕЛАРУСКОЙ ЛИТАРАТУРЫ (9 КЛАС)

«МІНУЛАЕ ВУЧЫЦЬ НАС, ЯК ЖЫЦЬ СЁННЯ (ПА ТВОРЫ Я. БАРШЧЭЎСКАГА “ШЛЯХЦІЦ ЗАВАЛЬНЯ, АБО БЕЛАРУСЬ У ФАНТАСТЫЧНЫХ АПАВЯДАННЯХ”»)

Урок беларускай літаратуры на тэму «Прошлое учит нас, как жить сегодня» по произведению Я. Баршчэўскага «Шляхціч Завальня...» накіраван на раскрыццё творчаснага патэнцыяла ўдзячыхся, на фарміраванне лінгвакультуролагічнай і камунікатывнай кампетэнцыі, спосабствуе саваершэнстваванню маральна-этычных ценнасцей ўдзячыхся. Іспользаваанне частічна-поіскавага і праблемнага метадаў аубучення, ІКТ, індывідуальнай, групавой і фронтальнай форм работы актывізуе познаватэльную дэятэльнасць ўдзячыхся.

Тэма: *Мінулае вучыць нас, як жыць сёння* (па творы Я. Баршчэўскага «Шляхціч Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях»)

Мэта: стварыць умовы для засваення асноўных звестак з жыцця і творчасці Яна Баршчэўскага; арганізаваць сітуацыю для аналізу вобраза шляхціца Завальні ў літаратурным творы, садзейнічаць развіццю ўменняў вучняў рабіць самастойныя аргументаваныя высновы з прачытанага, аналізаваць мастацкія творы, удасканальваць літаратуразнаўчую кампетэнцыю вучняў, стварыць умовы для развіцця вуснага маўлення, выхавання маральна-этычных якасцей вучняў, патрыятызму

Абсталяванне: мультымедыйны праектар, інтэрактыўная панэль, шляхецікія касцюмы для інсцэніроўкі, свечка, дэкарацыя ў выглядзе акна, запарушанага снегам, фламастары, каляровыя алоўкі, аркуш паперы фармату А3 у форме герба, падручнік па літаратуры для 9 класа, кніга Я. Баршчэўскага «Шляхціч Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях», індывідуальныя сшытакі для вучняў

ХОД УРОКА

I. Арганізацыйны момант

- Прывітанне, сябры! Рада бачыць вас у добрым настроі! Жадаю ўсім плёну на ўроку, задавальнення ад уласнай працы і радасці ад узаемных зносін.

(Інсцэніроўка ўрыўка з апавядання «Шляхціч Завальня...» вучнямі)

Сдай 1. (Раптам прыцямняецца святло, чуваць гул завірухі, на сцэне з'яўляюцца героі апавядання Я.Баршчэўскага шляхціч Завальня і яго пляменнік Янка)

Завальня: - Ну і завіруха ўсхадзілася! А снегу, снегу намяло!

Янка: - Ага, ох і мяце, ох і кружыць! Свету белага не відаць!..Нешта сабакі брэшучь, кідаюцца, быццам напалі на нейкага драпежнага звера. Ці не падышла зграя ваўкоў? Трэба узяць стрэльбу ды папужаць іх...Дзядзька, чуець, крычыць нехта?.. Можна, разбойнікі якія?

Завальня: - Ды не, гэта падарожныя. Дуйка снегам замяла дарогу, і яны блукаючы па возеры, не ведаюць, у які бок падацца (*гаворачы гэта, ён ставіць запаленую свечку на акно*). Праз паўгадзіны ў нас будуць. Дам ім прытулак і вячэру, а яны мне колькі казак ды якіх цікавых гісторый раскажуць. Люблю я з простым людзям пагутарыць, толькі ў іх аповедах і ёсць праўда святая. Пойдзем, Янка, рыхтавацца гасцей сустракаць! (выходзяць са сцэны).

Паведамленне тэмы ўрока, пастаноўка задач на ўрок:

- Ці пазналі вы, хто гэта быў? (героі з твора Я.Баршчэўскага)

- Так, гэта сам пан Завальня завітаў да нас. Дзякуючы гэтым незвычайным гасцям мы перамясціліся ў гісторыю на 200 год назад, апынуліся ў Беларусі пачатку 19 стагоддзя.

Слайд 2. І сёння на ўроку адбудзецца знаёмства з вельмі адметным беларускім пісьменнікам перыяду рамантызму Янам Баршчэўскім, а таксама з галоўнай кнігай яго жыцця «Шляхціч Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях». А тэма сённяшняга ўрока гучыць так: «Мінулае вучыць нас, як жыць сёння».

- Як вы лічыце, на якія важныя пытанні мы павінны будзем знайсці адказы падчас нашага ўрока? Аб чым пойдзе размова?

- *у чым адметнасць жыцця і творчасці Яна Баршчэўскага?*
- *чаму «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях» - гэта яго галоўная кніга жыцця?*
- *чаму вучыць яго кніга сёння? (Слайд 3).*

- У працэсе нашай працы мы паспрабуем **скласці сваю кнігу**, дзе адлюструем наша агульнае бачанне і разуменне тых праблем і пытанняў, з якімі сёння сутыкнёмся. Акрамя таго, кожны з вас таксама будзе ствараць сваю кнігу, у якой занатуе свае думкі, дык чаму нас вучыць мінулае сёння.

- Запішыце, калі ласка, тэму нашага ўрока ў свае сшыткі.

II. Вывучэнне новага матэрыялу

- Ці знаёміліся вы раней з творамі Яна Баршчэўскага? (так, разглядалі твор «Вужыная карона» ў 6 класе)

- А ці добра вам вядома асоба самога пісьменніка? (не)

- Каб пазнаёміцца з асобай *Яна Баршчэўскага*, звернем увагу на экран.

Слайд 4.

Прагляд відэафрагмента, у якім ідзе паведамленне пра жыццёвы і творчы шлях Я. Баршчэўскага.

Гутарка пасля прагляду:

- **Якім** вы ўявілі сабе гэтага чалавека, чым ён займаўся, чаму прысвяціў сваё жыццё? (ён быў *адукаваны*, бо шмат вучыўся, пісаў вершы і маляваў пейзажы – *таленавіты*, *шмат падарожнічаў па Беларусі і выязджаў за мяжу, напісаў кнігу пра свой народ*).

- Прагучала думка, што ён пачынальнік новай беларускай літаратуры, чаму так можна сказаць? (у пач. 19 ст. літ-ра была на польскай ці рускай мове, беларуская зрэдку выкарыстоўвалася для перапіскі, мова бытавала толькі ў сялянскім асяроддзі)

- Так, ён першым за доўгія часы зрабіў спробу зноў узняць беларускую мову і надаць ёй статус літаратурнай.

- Давайце створым слоўны партрэт пісьменніка, з якім сёння пазнаёміліся, складзём верш-сінквейн у яго гонар (калектыўнае складанне, запіс у сшыткі і на 1-ую старонку **Кнігі**).

- Вось і ўзнікла першая старонка нашай з вамі кнігі, прысвечаная асобе добрага і мудрага чалавека, выдатнага майстра слова, сапраўднага патрыёта сваёй радзімы.

Паведамленне настаўніка пра асаблівасці кнігі-зборніка Я.Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях»

- Сёння прагучалі словы, што твор «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях» – гэта галоўная кніга жыцця Я.Баршчэўскага. І гэта так. Перад намі кніга пра Беларусь і беларусаў. Вобраз Беларусі паўстае ў казачным, фантастычным свеце дзякуючы сувязі апавяданняў з міфалогіяй і фальклорам нашага народа. Аўтар разумеў, што якраз у фальклоры захаваліся спрадвечныя ісціны, тое разуменне добра і зла, якое характэрна для беларускага народа. У той час, калі нават саму назву *Беларусь* было забаронена ўжываць у афіцыйных паперах, аўтар выносіць яе ў назву твора на тытульную старонку. Гэтым самым дае зразумець, што для яго Беларусь існуе, няхай у марах, няхай у фантастычных апавяданнях, але яна ёсць. Сваім творам пісьменнік сцвярджае, што народ, які стварыў такую высокамастацкую, паэтычную культуру, заслугоўвае права на павагу, права на незалежнае існаванне. Кніга была напісана па-польску. Толькі ў 1990 годзе яна выйшла ў друк на беларускай мове.

- У той час, калі Баршчэўскі пісаў сваю кнігу, у мастацтве зараджаўся новы напрамак – **рамантызм**. На папярэдніх уроках, разглядаючы творчасць А.Міцкевіча, мы вызначалі характэрныя **асаблівасці** гэтага мастацкага накірунку. Давайце ўзгадаем іх (*культ пачуцця, герой-бунтар, зварот да фальклору*). У творчасці

Я.Баршчэўскага гэтыя рысы таксама будуць прысутнічаць. Да сённяшняга ўрока вы прачыталі некалькі апавяданняў са зборніка. Першае апавяданне называецца «Шляхціц Зальня».

Гутарка па творы:

- Якім вы ўявілі шляхціца Завальню? Дзе і як ён жыве? (зачытванне цытат)
- Якую ролю адыгрывае ў творы пляменнік Завальні - Янка?
- Ці можна сказаць, што Янка – прататып самога Баршчэўскага?
- Абапіраючыся на дадзеныя ілюстрацыі, ахарактарызуйце вобраз шляхціца Завальні (*гасцінны, міласэрны, набожны, чуллiвы, праўдзiвы*)
- Ці патрэбны такія якасці характару сучаснаму чалавеку?
- Чаму не ўсе ілюстрацыі скарысталі? (*не любiў пустыя размовы і забавы, а грошы для яго не ўяўлялі каштоўнасці самi па сабе, яны былі патрэбны яму як сродак дапамогі блiжнiаму*)

- Чаму менавіта пан Завальня стаў галоўным героем гэтага твора? (*выключны герой, герой-летуценнік, захавальнік традыцый і культурнай спадчыны, менавіта такія вобразы маглi быць галоўнымi ў эпоху рамантызму*).

- Так, гэта вобраз героя-романтыка. Шляхціц Завальня – **апякун духоўнасці, захавальнік вечнасці**. Без такіх людзей парываецца сувязь вякоў, людзi могуць стаць бяспамятнымi манкуртамі.

Другая старонка нашай кнігі будзе прысвечана вобразу гасціннага гаспадара, сапраўднага хрысціянiна і проста добрага і міласэрнага чалавека – шляхціца Завальні.

ФІЗХВІЛІНКА

- Падчас знаёмства з творчасцю Я.Баршчэўскага вы прачыталі яшчэ некалькі апавяданняў. Па маіх цытатах адгадайце героя і назавіце твор:

“Яе твар – цуд прыгажосці, постаць высокая, велічная, адзенне з дарагіх дыямантаў і перлаў, жыве ў палацы, заўсёды вяселя..” (Белая Сарока)

“Вопратка яе белая, як снег. На галаве – чорны ўбор і чорная хустка накінутая на плечы...вочы жывыя, і заўсёды блішчаць на іх слёзы” (Плачка).

- Давайце параўнаем вобразы гэтых дзвюх жанчын, знешне прыватных, але вельмі розных па сваёй сутнасці, і вызначым, у чым будзе іх падабенства і розніца, што хацеў сказаць аўтар праз гэтыя вобразы?

- Улічваючы абставіны, аўтар пра многае не мог гаварыць адкрыта, таму выкарыстоўваў прыём **алегорыі і алюзіі**, давайце узгадаем, што яны азначаюць? (праца са слоўнікам)

- Сімвалам чаго з'яўляецца Белая Сарока?

- Сімвалам чаго з'яўляецца Плачка?

Афармленне старонак пра вобразы Белай Сарокі і Плачкі ў Кнігу.

(Белая Сарока: золата і багацце, усеагульнае пакланенне і любоў падданных, шкода простым людзям; Плачка: трывога за простых люд, дабрыйня і міласэрнасць, асуджэнне хцівасці і няшчырасці, абыякавасці да лёсу Радзімы)

- Давайце падсумуем усе сказанае. Дык пра якія каштоўнасці даводзіў нам Я.Баршчэўскі? (складанне кластара ў **Кнізе**)

III. Замацаванне

Творчая праца ў групах

1 група – напісаць ліст ад імя аўтара сучаснікам

2 група – намалюваць герб шляхціца Завальні, абараніць яго

3 група – прадставіць кнігу Я.Баршчэўскага на Міжнароднай кніжнай выставе.

IV. Падвядзенне вынікаў урока

Зварот да пытанняў, на якія павінны былі адказаць вучні ў пачатку ўрока

Рэфлексія:

Працягніце фразу: «Сёння я зразумеў, што...»

«Самым цікавым на ўроку для мяне было...»

«А яшчэ я хачу сказаць...»

- А яшчэ хачу сказаць, няхай гэтая свечка, запаленая ў гонар Яна Баршчэўскага і яго шляхціца Завальні гарыць, як пуцяводная зорка на шляху вашага жыцця, каб вы заўсёды маглі адрозніваць дабро ад зла, шчырасць ад падмана, а ўяўныя каштоўнасці ад падману!

V. Дамашняе заданне:

Скласці сваю гісторыю для шляхціца Завальні